

VI. LEVÉL

Ungvár, november 27., 1839.

Nem sokkal a kaponyalékezés után Horváth doctor eszméletéhez tért, ám figyelme, értelmének tisztasága akkor még nem jöve vissza. Kába maradt, mi több, egy nappal később görcsök, rángatózások közepette eszméjét is újólág elveszté. Igen szapora lett érverése, mire 7 obonnyi* vért bocsátottam le érmetzéssel egyik karján. Később ideges sebláz lépett föl, melyet egyebek mellett kínafőzet**s gyökönke*** adásával próbáltam csillapítani. Ezek a kívánt hatást elérték, a láz mérséklődött, a javulás megindult, mi tán tégedet is lelkendezésre sarkall, igaz barátom, hiszen e fejlemény már önmagában öles lépésnek nevezhető az utóbbi levelemben foglaltakhoz képest.

Az elkövetkezendőket azonban íteld meg magad. Jó-e vagy rossz, én már nem vagyok megmondhatója.

* 24,5 dkg (az obon vagy uncia régi gyógyszerési súlymérték, a vérmenyiség kifejezésére is használták, 1 obon = 35 g)

** kinin tartalmú lázcsillapító (a kínafa kérgéből állították, illetve állítják elő)

*** valeriána (macskagyökér, illetve az abból készített idegnyugtató)

Egy héttel a kaponyalékezés után Horváth doctor már tökéletes éberséggel fogadott. Miközben az amúgy egyre jobb színben lévő sebet átkötöttem, derűs kedéllyel társalkodánk. Csak apró, kedves eseményeket hoztam föl, leginkább feleségéről, leányáról és szépen növekvő fiacskájáról. A hídnál történeteket kerülém, nehogy túlzott hév s izgatottság legyen úrrá nagybecsű betegemen.

Ám ő egyszerűen felkiáltott, az ajtóra meredve:

– Á, Várady uram! A legjobbkor! Örülök, hogy méltóztatott eljönni betegágyamhoz. Szébb nem is lehetne már ez a délelőtt.

Magam is odafordítám szemem, hátha valaki mást vél a halott szolgabírónak. Nem volt ott senki. Ketten valánk a szobában csak, Horváth doctor meg én.

Távolabb léptem az ágytól, s kértem Horváth doctor, kísérje tekintetével kezem mozgását. Forgattam karomat balra, jobbra, emeltem föl, le, Horváth doctor szeme rendben követte minden mozdulatomat.

– Nem, Szeghalmi doctor nem a legyeket hajkurászsa. Csak a látásomat vizsgálja. Már hiányzottak vígságai, Várady uram – szólott Horváth doctor, és nevetett. – Vászonnal... – mutatott aztán a friss kötésre a fején. – Igen, turbán. Mint egy török pasa... – Majd pár pillanat múlva: – Nem, nem zavar minket, Várady uram... No, ha mennie kell... A legjobbkat kívánom én is!

Horváth doctor nevetgélt még kicsit, majd sóhajtva fordult hozzám:

– Elment, hogy ne zavarja a vizsgálatot.

Kutakodva tekinthettem reá, mert rögtön nekem szegezé:

– No, mi az, Lőrincz? Ne kertelj! Borúsak a kilátások?

– Nincs, s nem is volt itten rajtunk kívül senki – szólottam lassan.

– Nincs, s nem is volt, már ha Váradyt semmibe veszed. Ám mért tennél ilyet? – kérde elméskedve.

– Nem bánthanám én Váradyt, különösen nem a háta megett, tudod jól – így én. – De mondd csak, kérlek, mire emlékezel a sérülésed napjáról?

– Mindenre. A hídnál voltunk. Polyánka és Szentés között. Deszkák dőltek valami rabokra, törött csontvégeket illesztettünk össze, sebeket kötöttünk be. Akadt némi felfordulás, az egyik rab a bozótosba vetette magát. No és persze... emlékezem én másra is. Ottan volt az a nemes hölgy. Ilona. Úgy tudom, özvegy. Idővel akadtak új kérői, ám a kérésnél elakadtak. Nem szeretett bele egyikbe sem. Lássuk be: valóban mutatós. Nem hiába bámultad meg úgy – és ismét nevetett, de olly léptékben, hogy a feje belesajdult, aggódnom kellett, nehogy vér serkenjen a töredezett csontlemezek környékéről.

– Nem erről óhajtának most véled értekezni, amúgy meg csak orvosilag tekintettem reá. Komojodj el kissé, s figyelmezz ide, Mihály! Jártál egy erdőben is aznap. Egy zsvány nyomába eredtél.

Horváth doctor a fejét ingatta:

– Nagy haditett lehetett, mint a régi időkben, kár, hogy nem emlékezem rá. De Lőrinczem, bökd már ki végre! Ne úgy beszélj vélem, mint a többi betegekkel!

– Várady szolgabíró úr már több napja, akkor, a támadáskor meghalt. El is temettük őtet.

– De hát... imént járt itten – szólott Horváth doctor bizonygatva.

– Nem láthattad őt. Nincsen többé.

Nem tudom, eztán mi járt a fejében. Előbb ide-oda forgatta szemeit, szuszogott. Idővel sóhajtott, lenyugvón.

– Meglehet, tévedtem. Tán az agynak sérelme okozta. Igazad lehet. Magam is láttam effélet korábban, másokon. Várady meg bizonynyal szolgabírói teendőit intézi. Mért is jött volna el épp délelőtt, mikor pedig a legtöbb dolga szokott lenni?

Szomorú valék, szántam őtet.

– Türelem, barátom. Ki vagyon jelölve már a gyógyulásnak útja. Különben szeretnél hazatérni feleségedhez, gyermekeidhez?

– Csakhamar – szólott.

– Nem odázom el, ígérem. Aztán most aludjál keveset – szólottam barátian, majd indultam.

Mi a hídnál s az erdőben történeteket illeti: a főispáni helytartó azonnali vizsgálatot s mielőbbi ítéletet akar a halálesetek ügyében. Indítványára Dömösy Lipót urat választották meg új szolgabírónak.

Dömösytől nem idegen e tisztség. Korábban a vármegyei törvényszék ülésin a táblabírák közt foglalt helyet. Több ügyben támogatta buzgón az akasztást, nemesi vádlott esetén a fővétel kimondását. Nem egy alkalommal vette hírül csalódottan, ha a curia* elfogadott egy apellatiót.** Jó kapcsolatot ápol a királyi kamara több helybéli tisztartójával. Nagy elszántsággal jöve Ungvárra, hogy kimutassa: nem érdemtelenül kapta új tisztségét.

Az első kihallgatás, minek szerét ejtette, jelentékeny eredményt hozott. Az erdőben elfogott zsvány, nevezett Vas György valójában Puzdes Teréz fia. Tetét előre kiforralta. Ő gyújtotta föl a hidat, tudván, hogy mielőbbi pótlásához rabokat fognak kivezényelni. Lesben várakozott, hogy alkalmas pillanatban a vargát elhurcolja s megölje. Büszke volt cselekedetére:

– Kivéreztettem, mint egy csirkét. Az vesse reám az első követ, ki nem így tenne anyja gyilkosával. Nem vagyok én halvérű – dünnyögte nehezen, mert az erdőben kapott veréstől álla, dagadozó képe még sajtott.

Horváth doctor megtámadását is vállalta. Ám azt, hogy a pisztoly megszerzéséért tette volna, mint arra Dömösy szolgabíró számított, nem ismerte be. Meg-

* kúria (az ország legfelsőbb igazságszolgáltatási szerve volt)

** fellebbezést

vallása szerént csak menekülni akart, mikor orvostársam a nyomára bukkant.

Várady uram megölését is letagadta:

– Én csak a vargát akartam, mást nem.

Állította: midőn a pandúrok elfogták s megkötözték, akkor látta Váradyt első ízben, már halva. Többet nem mondott.

Eztán Dömösy Lipót fölkért engem a rab megvizsgálására, mérlegelendő: alkalmas-e a komolyabb vallatásra. Sejdítettem, mi vár reá. A megyeházára mentem. Érkezésemre a pincéből felhozták a gyilkost a szobába, hol a kihallgatások folytanak. Egy hajdú belökte középre. Az csapzottan megállott. Inas karjai összekötve lógtak. Körmei mocsoktól feketélettek. Hosszú, fakó, setét haja helyenkint öszveragadt a reászáradt vértől. Búze volt.

A vizsgálatot rövidre fogtam. A vélem egykorú személynek tekintete eleven volt. Midőn felé nyúltam, hogy megvizsgáljam, szeme megakadt bal kezemen. Megbámulta a dudorodást egykor volt hatodik ujjam helyén, mit még csecsemőkoromban metszettek le, hogy ne éktelenítse karomat.

Megragadtam a rab állkapcáját, hogy szájüregébe pillantsak. Két foga hátrébb hiányzott.

A levegőt nehezen vette, repedt volt az egyik bordája. Megvallom néked, megfordult fejemben, hogy a hasadt csontvégeket kissé meglapogatom. Ám csillapodottnak kellett maradnom. Nem okozhattam fáj-

dalmat barátim támadójának. Kötött az orvosi es-
küvés. A gonosztevő bizonytal tudta ezt, s kacagott
magában.

– Tehetik, mit jónak látnak. A fejét ne ériék ütle-
gek – javallottam végül Dömösy Lipót szolgabírónak
s a hajdúnak.

Miközben szedelőzködtem, Dömösy az asztal mö-
gé lépett s leült. A hajdú botot szedett elő, suhintva
próbálgatta, reakészülve a tortúrára, mi a helytartó-
tanácsi tiltás dacára alkalomadtán, konokabb rabok
esetén meg-megesik.

– No, te, Vas György – kezdé Dömösy. – Tagadod
tehát Várady Péter szolgabíró meggyilkolását? Egy-
általában: miként tudhattad előre, hogy ama napon
Huszár István vargamester is ott leszen a rabok közt
a hídnál?

Vas hallgatott.

– A pandúrok többféle nyomot is találtak a kör-
nyéken. A patak mentén, a fák közt. Kik voltak, s ho-
vá lettek társaid?

A rab a földet nézte, nem felelt.

– Doctor úr, betegeihez térhet – szólott hozzám
ekkor Dömösy, távozásra ösztökélve, hogy a továbbia-
kat ne lássam.

Amint kiléptem, a hajdú az ajtót betette mögöt-
tem. Elmenetemben ordítóaszt nem hallottam. A rab
némán tűrte a botozást.

Horváth doctornak tett ígéretemet megtartottam.

Mivel állapota már nem ingadozott, kocsin hazavitettem a kórházból.

Az otthoniak jó szívvel, hön áhítva, rég nem látott férjként s atyaként várták ötet. Felesége a legnagyobb melegséggel rendezte el az egyik szobát, hogy alkalmas legyen a lábadozásra. Ékes függönyök, tiszta ágy, a látogatóknak kárpitozott székek. A gyógyszereket frissen letörölt sublódra helyezém. A leány a szoba falára akasztá atyja legkedvesebb ráházott tájképét, egy ifjú festő munkáját a huszti vár romjáról, amint a kőfalak dermedt titánokként állanak a holdvilágban. A kisfiú fakardot hozott, mit maga eszkábált atyjának. Még a falióra is lágyabban ütötte el a delet.

Másnap azonban aggasztó hírt kaptam. Horváth doctor meglátott valamit az ablakon át, mire ágyából a legszigorúbb orvosi tiltás dacára kikelt, s hálóingben, mezítláb az utcára ment, mintha a sarat, hideget nem érzette volna.

Percek múlva pórok s tehetősebb polgárok együtt hüledezve bámulták, amint orvostársam az utcasarkon a levegőbe beszél.

– Mi egyebet tehetnék? Váltig bizonygatom, de nem hiszik... Csak megbámulnak... Nem tréfáló szavak... Már többen is halottnak mondták önt, Várady uram. Még Szeghalmi doctor is... Nem tudom már, mi az igazság! Ne távozzon illy sebesen... Követném, ám szédülés fog el... Még nem vagyok egészen ép.

Hitvесе tartá meg, ki időben érkezett. A kecses asz-

szony meggörnyedt a reá nehezedeő nagyobb testtől. Néma hűséggel megfordította urát s hazatámogatta. Az emberek sugdolóztak körülük, volt, ki lemondón csóválta fejét, más, hitványabb alakok idétlenmód vi-gyorgának.

Eztán csaknem az egész ungvári orvosi rend Horváth doctor házába sereglett. Körbeállottuk ágyát mintegy heten. Mindünknek ugyanazt bizonygatá:

– Ha egyszer mondom! Várady itt tartózkodik városunkban. Kutya baja. Egy óra nem telt el azóta, hogy utoljára szót váltottam véle. Mi okból nem lehetséges ezt komolysággal venni? Ámítottam én egyikteket is valaha? Olly ábrázattal meredtek reám, mintha ismeretségünk újonnan kötetett volna. Én vagyok az, feleim, társatok a kórságok elleni tusakodásban, Horváth Mihály!

Főorvosunk, Hackell András a testi állapotot fűr-készte, így a kaponya hőfokát, a szemek forgását, azok netaláni tompultságát, a fejen, nyakon tapintható erek ütését, az orcákon futó izmoknak feszességét. Ütögeté a mellkast, megállapította a lehellet s veríték szagát, s a t. Rendhagyó jelet nem talált.

Átvonultunk a dolgozószobába, hol íróasztal áll, s könyvek sorakoznak széles polcokon. Kimondatott: a fejet ért ütés és az ebből eredő agybántalom nyomán elmeháborodás lett úrrá orvostársunkon. Kétségbe-esésre ok mindazonáltal nincs, a kaponya sérülésé-nek, egyben a lékezés helyének gyógyulása remény

szerint meg fogja zabolázni a kórt. Csak ha nem így léssen, s az örülés jelei úgy se múlnak, akkor utaltatnak végleg s teljességgel Horváth doctor látományai a lélekkórtudomány tartományába.

A háziaknak meghagytuk, hogy Horváth doctor szorosabb őrizet alá veendő, szobáját kívülről kulccsal zárják bé, az ablakokat ékeljék ki, a tágabb család valamely férfi tagja, netalán egy kedvesebb szomszéd pediglen kéressék föl alkalmi felvigyázónak, újabb elmei riadalmak idejére.

A megyeházán ezalatt Dömös Lipót a szóra bírás újabb módozatához volt kénytelen folyamodni, mivelhogy a rab nem adá ki egykönnyen az igazságot.

– No, te, Vas György. Felhozattalak ismét, hátha megembereled magadat. Általad tán ködösnek vélt elmém akörül forog, mitől van, hogy illy lator, mint te, vígsággal nyakaskodik, s mért divatozik az efféle pimaszkodás megyénknek ebben a járásában. Meg kell adni, Várady bírótársam a törvény betűjét kiválóan ösmerte. Ám, ahogy hallám, olykor engedékenynek mutatkozott. Emberbaráti szeretet munkállott benne.

Dömös itt csöndet tartott. Az elibe állított rab, ki az elszenvedett ütlegek miatt már ha akart, se tudott volna ülni, reámeredt. A botozó hajdú kulcsot vett elő, s megnyitott egy fiókot, mit már vagy 10 éve nem húzott ki senki. Gyertyákat, puskaport, kovácsfogót rakodott ki az asztalra. A sarokból még egy fokos is előkerült.

– Mostan még szépen vagyunk – hangozott el Dömösy utolsó, barátilag ösztökélő felszólítása.

Mi eztán jött, nem tartott tovább fertályóránál.

A hajnak több helyütt való leégetése közben kitűnt, hogy a rab erősen húzódik a tűztől. Így a hajdú kánócot gyújtott, s megpörkölte itt-ott Vas György testét.

Szerencsétlen ember mindent előadott. Hogyan ragadá el Horváth doctortól a pisztolyt, hol s mért fogta azt Várady szolgabíróra, s a t. Tetteit egyedül vitte végbe; a patak mentén lelt nyomokról egyebet nem tudott mondani, mint hogy a színteret a hídhoz menesztett rabok érkezése előtt ide-oda többször végigjárta, számos lábnyomot hagyhatott maga után, illetőleg hogy korábban többször látott arrafelé ólálkodni állatokat – meglehet, kóbor farkas, meg elcsatangolt ló is vetődött oda valamikor, tán inni akartak a patak vizéből.

Dömösy a sikerrel végbevitt kihallgatásról a jegyzőkönyvet hamarjában kiállítá, majd esküdtársával az esetírást megszerkeszté, benne a vizsgálat eredményével, a bizonyítékok előszámlálásával. Irományba foglaltattak azoknak a tanúskodó pandúroknak a valomásai is, kik jelen voltak a hídnál s az erdőben. Az összes iratokat a megyei főügyész már kézhez is vevé.

Bizonyos, hogy Vasra halál vár. Akasztása, ahogy Dömösy szolgabíró mondá, az igazság diadalmára szomjazóknak ünnep, a bűntevőknek intő példa létszen.

De vissza érdekkel teli orvostársamhoz! A tegnapelőtti reggelen Johanna, Horváth doctor hitvese fölkeresett engemet. Ijedelem, tehetetlenség s az enyhet hozó álomnak napok óta elszenvedett hiánya mutatkozott tekintetében. Mint mondotta, Horváth doctor látományi nem múltak el, mi több, nem egyszerűen kérleli, hanem egyre támadóbb hangon utasítja szeretteit, engednék ki végre a házból. Legutóbb kisfiát édesgette szelíden az ajtóhoz, majd midőn a gyermek megtagadta kérését, éktelen haraggal szidalmazni kezdette, mire pedig egyetlen alkalommal volt csak példa eddig, midőn a fiúcska egyszer sok tiltás dacára egy mély kútnál játszadozott, s csaknem beleesett. Ebéd s vacsora táján a szomszédban lakozó katonaviselt, tagbaszakadt embert rendre föl kell kérni, jöjjön által, mert amint megnyílik a szoba ajtaja, Horváth doctor indulni próbál, le kell fogni. Olykor lenyugodni látszik, ám szándékai nem láthatók előre: kedélyesen fogadja hitvesét, ki gondosan kimert illatozó húslevest hoz néki, ám egyszeribe kiüti kezéből a tányért. Éjjelente dörömböl.

– Eresszetek, segítnem kell Váradynak! – kiáltozza.

A megtört asszony már nem tud kihez fordulni.

– Lőrincz, maga kedves barátja Mihálynak, jótevője familiánknak. Kérem, próbáljon szót érteni urammal – mondá.

Rögvest szedelőzködtem.

Horváth doctor meglepő örömmel fogadott.

– Végre! Nem hiába vártalak! Hajtsd bé magad mögött az ajtót, ne hallják ezek, mit beszélünk! – szólott.

Megtettem, majd széket vontam ágya mellé s leültem.

– Hiába minden. Becsülettel nevelgetém gyermekeimet, ám kiütközött rajtuk a háládatlanság. S nőm. Hogy épp illy rátarti asszonyt fogtam ki!

– Mihály, Mihály. Szeretet és féltés munkál bennük, higgyél nekem – békítém; nem hallottam még így beszélni családjáról soha. – Te mennél, míg orvostársaid a maradásodat írták elő. Ládd, feleséged s gyermekeid nem követhetnek egyszerre kétféle meghagyást.

– Uruk s atyjuk én vagyok. Te ezt nem értheted, család híján – indulatai ide-oda csapkodtanak, célt kerestek, s mostan engemet találtak el.

– De mégis, Mihály, pártoskodással vádolni ifjúságukban együgyű utódokat s feleséget, kiben jó szándék munkál! Dőreség, magad is tudod. Elijeszted őket.

– No, ez ismerős. Nincs olly látogatóm, ki másodjára eljött volna. Atyafiak, barátok. Elmaradoznak, érződik, hogy terhes kötelesség eljönniök ide. Azt hiszik, nékem csupa öröm volt hozzájuk járulnom...

– Tán csak váraкоznak.

– Ám legyen, akár az idők végezetéig. De nem is ez a baj. Nem hallgat reám senki! Bármit mondok s bárkinek, atyafinak, barátnak, szomszédnak, ismerősnek, megrökönyödés vagy nyílt színi somolygás övezi! Mindent csak reám hagynak, mintha fecsegő gyerek

volnék, vagy elfajzott elméjű szerencsétlen, ki nem tud különbséget tenni képzeltek és való dolgok közt. Aztán ha kimennek, odakünn, az ajtón túl elkezdődik ám a nagy tanakodás. Hallom jól. Hirtelenjében mindenki orvosnak képzelem magát körülöttem, úgy hiszik, jobban tudják nálam, mi a teendő az én állapomban. Pediglen nem láttam őket a pesti egyetemen, nem láttam őket a bécsi nagy kórodákban, sem egyebütt, hol a tudományt valóban művelik, s nem csupán forgatják a szavakat, mint disznók a moslékot.

Amint némiképp csillapodott, szólottam:

– Belátom igazad. Ám adjál csak az orvostársak szavára!

– Orvostársaimat becsülöm, ám olykor tévedhetnek ők is.

– Nem véletlen rendelésül adtuk a kívánt nyugalmat. Hogy újból nekivágj Ungvár utcáinak, nem kívánatos.

– Ez itten nem nyugalom. Tespedek, holott indulnom kellene.

– Mégis, hová?

– Már mondtam, de hányszor. Várady szólít.

– Mihály, értsd meg, olly dolgot állítasz, mi számkra nem megfogható, s mi biztonnal sebesülésed folyománya. Tán némi türelem tanúsítása nem volna hiábavaló.

Horváth doctor kis időre elhallgatott. Érzettem: ez a csönd vitánk fordulópontja.

- Állapotom javul – szólott aztán.
- A seb. A seb javul. Ám az nem elegendő, tudod jól.
- Mi egyéb volna szükséges?
- A nyugtató szerek adagjait bészeded rendesen?
- Ahh, már megint. Hát te sem értesz semmit.
- Hozok még, ha fogytán.
- Nem értenek semmit.

Nem bírtam tovább elhallgatással.

– Mihály barátom, ne láss belém ellenséget. Itten vagyok, nem másutt, miattad, nem egyéb miatt.

– Akkor eressz ki végre innét! Gyermekeim mostan iskolában tartózkodnak. Johanna figyelmét elterelhetnéd. Dicsérd konyháját, említsd föl utóbbi majoránna sültjét, vagy a vadpástétomot, mellyből kínált; érted te annak módját. Csak a kulcsot ne fordítsd el, ha kimégy.

– Csínytevésre akarsz reávenni?

– Kérlek! Barátsággal.

– S odakünn merre indulnál? Maradnál Ungvárott, vagy egyéb helység felé vennéd az irányt? Ha valóban Várady az, ki hív, mi dolgod volna véle?

– Behh, kérdések, kérdések. Ollyast bolygatsz, miről nem mondhatok semmit.

– Ej, Mihályom, kérelel, miközben magad titokzatos köddel borítod célotat. S ha netán látományod valami posvány vagy mocsár felé hív, mi elnyel, s nem térnél vissza többé? Hogyan vetnék számot magammal? Mit mondanék felnövekvő gyermekidnek ké-

sőbb? Hogy eleresztettek, csak úgy, taláломra? Lásd bé: útnak eredni, biztonlétet magad mögött hagyni jelen környüállások mellett nem járja. Amint sebed teljességgel begyógyul, tehetsz, mit jónak látol. Addig azonban én felelek éretted, ezért kérlek, lelj nyugtot.

Ekkor öntötte el igazából a düh. Tollam nem tűri meg, mit eztán fejemhez vágott. Minden kétségbeesése reám zúdult, tán jobb is, hogy nem családját érte. Látva, ahogy karjaival csapkod, megértettem, mennyi gyötrellem munkálhat benne. Nem láttam még így.

Fején a kötés elfordult, rendbe akartam tenni.

– Eredj innét! Mit kapkodol itten? Fejem nem holmi vetemény, mit gyomlálgatni kell.

– De Mihály! Nem rosszat akarok néked.

– Ne ájtatoskodjál itten! Mindég ezt teszed. Mert aztán te tudod, hogyan kell a betegekkel szót érteni! Csak időmet rabolod... Mostan meg mit csóválod a fejedet? Látnád magad, a leereszkedő képedet! Nincsen szükségem reád!

Valóban, a távozás jobbnak látszott. Társalkodásunk olyannyira félresiklott, hogy aznap lehetetlennek tűnt tisztes folyásba terelni. Midőn az ajtót magam mögött betettem, a kulcsot elfordítottam.

Künn, a dolgozószobában Johanna a könnyeit morzsolgatá. Hallotta szavainkat. Nyugtatgattam, ám némi bátorítás nékem se igen ártott volna.

– Legszomorúbb – szólott egyszeribe –, hogy olykor hihető, mit mond.

Elcsudálkoztam. Vártam a kifejtést.

– Legutóbb, éjfél tájt is, amint szobámban gyer-
tya fényinél varrogattam, víznek csobogására lettem
figyelmes, ám a mosdótál s a kancsó, miket éjjelre a
konyhában szoktam elhelyezni, üresen állottak.

– De Johanna, ez már igazán nem a tudomány vi-
lága – vetém közbe. – Ma éjjel aludja ki magát.

– Meglehet, képzeletem játéka volt... Így nem is tu-
dom, kérhetem-e... Ám Mihály még szeptemberben
ejtett szót idehaza... egy javasról, kit ön, kedves Lő-
rincz, a kórházban meghallgatott. Nem tudom, mi a
hivatalos út. Kinek állana módjában őt újfent váro-
sunkba idéztetni.

– Mihályra társai viselnek gondot, kik a vármegye
legjobb orvosai.

– Ha elárulná, hol van a javas lakóhelye, jótétemé-
nyét köszönettel venném.

– Sajnálom, kedves Johanna. Csak egyetlen út van
– háritám el a felhívást, avval főmet meghajtam, s
mentem.

Később betértem egy beteghez, kit csúz* lepett
meg. Valósággal megpihentem nála. A szokott teen-
dők, mint a vérelesztés, lob elleni gyógyszer öszveírá-
sa, mind enyhülést adának.

Ám este, midőn a város elcsöndesedett, nem szök-
hettem tovább. A történések nem hagytak nyúgodni.

* izületi gyulladás

Háborgott bennem a lelkiösméret, mint a széllel birokra kelő tenger. Rosszul esett barátom egynémely kinyilatkozása, nem tagadhatom, különösen, melyikkel orvosi modoromat illette. Mi mostan így kitört belőle, bizonytalán régebb óta bosszantotta. Ám mi ez azon szomorú változáshoz képest, mely az ő életében állott be? S mi várhat reá eztán? Végtére még kárt téveszen magában. Döntöttem hát: elmegyek hozzá újra. Nem szabad, hogy egyetlen balul elsült látogatás egy igaz barátságunk végromlásba süllyedése legyen.

Másnap délelőtt, midőn a házba beléptem, még javában forgatám magamban, hogyan volna lehető engesztelhetetlen indulatot átfordítani ellenkezőjébe. Azonban ottan valahogy már minden más volt. Az ajtó, zárjában a kulccsal, résnyire nyitva állott. Beléptem.

Nehéz volt a szoba levegője, ám nem a szokott értelemben. Tisztaságban, rendben nem volt hiba. Bizonyos fáradt, ideges terheltség uralkodott el odabenn. Az a fajta, mi valósággal nyomja az emberfőt s a mellkosárt, nyugtalanítja a szívet, s mellytől hamar fáradtság lepi meg az embert. Ritkán, ám érzettem már ilyet másutt is, némely alkalommal kórintézetünkben, vagy legutóbb egy padláson, hol egy maga-gyilkosa függött kötélen, s hol több zugban derengett a zavar.

Midőn feleszméltem, vettem csak észre, hogy Horváth doctor ágyánál vendég üldögél. Megütözéssel vevém tudomásul, kicsoda: Bakos Gyula, a hornyai

javas ember. Gubája azonos, tán september óta le sem került róla.

Johanna az ágy végénél állott.

– Isten hozta, Lőrincz – szólott mosollyal.

Üres széket vont a fekvőhely másik oldalára, a javassal szembe. Bátorítón mutatott, foglalnék helyet.

A javast végül ő maga hívta el. Történt ugyanis, hogy előző nap kora este, a vacsora elköltése után leányuk a klavír* mellé ült gyakorolni. Ujjai nyomán édesded dallam kélt útra. Enyhet adott a háziaknak, még Horváth doctor is elszunnyadt. Ám idővel itt-ott idegen hangok kerültek a muzsikába. A leány a kottához nyúlt, nem értve a jelenséget. Az elütött hangzatokat egyenként rendben lefogá, majd hogy ez megvolt, az egész dallamot újakezdé. Ám alig-hogy túljutott az előbbi ponton, ismét megtört a harmónia, majd maga a taktus is. A leány elvette kezét a hangszertől. Az nem hallgatott el, továbbra is süppedtek a billentyűk. Mindennemű hangjegyek verődtek ide-oda, dallam nélkül. Aztán mintha valamely láthatatlan kéz haragvón ütögetni kezdte volna a klavírt. A rémült leány felállott, elhátrált a zeneszerszámtól, lábacsáján vizellet csurgott le. Johanna érkezett, a billentyűsor fedelét lecsapta. Eztán döntött úgy, hogy a javas föl kutatását nem halogatja tovább. Hajnalban indult.

* pianínó

Mialatt erről Johanna a betegágynál nékem beszámolt, Horváth doctorra volt ügyelésem. Ő olykor tekintetével a semmibe meredt, mintha ottan valami úszna a légben, s azt követné.

– Figyelmez reánk – szólott egy alkalommal.

Aztán némán ültünk. Mi a való, s mi járhat mostan a másik fejében, ezeket próbálta megfejtteni mindünk a maga módján.

– Igazad volt, Lőrincz – kezdé aztán beteg barátom. – Várady nincsen már az élők között, ez a paraszt beláttatta vélem. Mégis – és a szoba egyik sarka felé tekintett – valami módon jelen van.

Ottan nem láték semmit, csak a falat.

– Én is hiába meredek oda, tekintetes úr – szólalt meg Bakos, rögtön hozzám. – Ám attól, hogy bármi nékem nem mutatkozik meg, még nem bizonyos, hogy nem való.

– Mit akar evvel? – kérdém.

– Doctor úr – fordult inkább barátomhoz, – no, mit nékem elmondott.

– Szeretett Váradynk nem nyugodhat békében. Bűn terhelli lelkét – szólott orvostársam. – Bizonyára tudod, Lőrincz, szolgabíró lévén tömérdek dolga közt egyik volt: mindennemű cselédek ügyében ítélni. Hát akadt itt a városban egyszer egy cselédleány. Van már vagy 7–8 esztendeje. Gazdasszonya mindent levont a béréből. Ha egy baromfi az udvarból megszökött, ha kilukadt egy kopott fazék, ha foszla-

dozott egy régi kendő. A leány hiába ellenkezett. Várady, hogy a perpatvar végére járjon, magához kérte a leányt, annak szegődségi levelével együtt. Ő pedig ment. Az ügy Váradynk által hamar megoldást nyert, a leányzó mindent megkapott, mi a kontraktus* szerint járt neki: forintokat, csizmát, konyhai kötényt. Mi egyebet mondhatnék... Dereka, tompora formás vala, illett a tenyérbe. Egy alkalommal Várady alaposabban szemügyre vevé őtet. A leány ellenkedni nem mert, megszeppenéssel tűrt. 17 esztendő ha volt.

E ponton Horváth doctor elhallgatott, tekintete a sarok irányába mozdult.

– Gyalázatnak mondd magad is... – szólott.

Aztán hozzám fordult ismét, s folytatá:

– Később, midőn a leány már vastagodott, s a dolgot titkolni tovább nem lehetett, Várady reáijesztett: ha apasága kitudódik, tömlöcbe juttatja őtet valami lopás kitalált vádjával. A törvénytelen gyermek ártalmára lett volna jó hírének, különösen, mivelhogy hitvese akkoriban még élt; csak később ragadá el az aszszonyt a pokolvar.**

Horváth doctor itt megpihent, mint tolmácsok szoktak békepaktumok megtárgyalásakor, egy nagy-súlyú szakasz után.

– A cselédleány – folytatá egyszeribe –, hogy így

* szerződés

** lépfene (anthrax)

magára maradt, nem boldogult. Gazdasszonya nem tűrte meg tovább. Mikoron hazatért a szülői házba menedéket lelni, atyja is elzavarta, mint ki szégyent hozna fejére. Egy kosztadó asszonynál szült meg, kihez mesterlegények, diákok jártak ebédet elkölteni, s ki némi munka ellenében egy szegletet a kamrában nékiadott. Aztán onnan is mennie kellett; végtére elhagyá magát a várost is. A gyermeket Pinkóc termékeny határában tevé le, eke vájta barázdába, hogy a szántóvetők bizton megtalálják. Azóta nem látta a leányt senki.

Lesújtva hallgatánk mind e szavakat. Törvény s igazság foglatjának tekintettük eleddig Váradyt, törpe vidék fölött magasan szálló sasnak.

– A talált gyermekekről való gondoskodás is a szolgabírók feladása* – folytatá Horváth doctor, – így a pinkóci népek épp Váradyhoz járultak kitudni, mi legyen a teendő. Várady holmi lelketlen szülők emlegetésével tetteté a moráli borzadást, majd a házi pénztár terhére tartásbért állapított meg. Ez vonzotta annyira az egyik pinkóci parasztot s asszonyát, hogy a kisednek gondviselői lettek.

– Él-e még e gyermek? – kérdé urától Johanna, ki anyaként az illy szerencsétlen életfolyásokat mélyen átérzette.

– Sándorka, mert e nevet viseli, fiúcskává csepere-

* feladata

dett. Kanásznak szánják. A gondviselő gazda sokat veri. Ezért is óhajtaná mostan oltalmazni őtet a mi Váradynk, így, szomorú elhalálózása után. Meg azért, mert másik gyermeke, még hitvesétől vagy később egyéb nőszemélytől, nem született. Ő neki az egyetlen – avval Horváth doctor ismét a falra függeszté tekintetét. – Várady folyton kérlel engemet, hoznám el Sándorkát Pinkócról s venném pártfogásba. Ez az ok, mi miatt szobámból ki kell lépnem.

Balgatag ember ábrázatát ölthettem magamra, Horváth doctor némi értelmi toldást vélt szükségesnek:

– Tudom, Lőrincz, kételkedel. Én se látom át, hogyan történhet ez. Nem vagyok már kölök, kit ködös regékkel hitegetni lehet. Életem a tudományé, épp, mint a tiéd. Mégis, látom: halott Váradynk ott áll, immáron melletted. Mint most mondja, valóban nem a Vas György nevezetű mihaszna ölte meg őt. Vas nem bánik jól a pisztollyal. Ezért miután fejbe ütött engem, fegyveremet átadta egyik zsiványtársának. Az is valami gonosztevő, fél füle hiányzik, egy kocsmái dulakodásban hagyta el. Az lőtt.

A csudálkozás a legfelsőbb fokra hágott bennem. Horváth doctornak eleddig senki sem említé, hogy épp a tőle elragadott pisztollyal lőtték le Váradyt. Titkoltuk előtte, nehogy magát kezdje hibáztatni, még romlott volna állapotja a bánattól. Hogyan értesült róla mégis? Belém költözött a gyanú: mi van, ha or-

vostársam valóban nem képzeleg. Leírnom is különös, ám valamiképp felötlött bennem, hátha tényleg ott található az az árva gyermek Pinkócon.

Horváth doctor látta rajtam a változást.

– Most már kiengedsz? – kérdezte.

Azonnal indult volna Pinkócra. Kifejtém előtte, hogy szerencsés éppen nem volna, ha csekély idővel a kaponyalékezés után, kötéssel a fején a nyakába venné az országot. Felajánlkoztam hát: megkeresem a gyermeket én. Bizonyosságot akartam szerezni arról, létezik-e vagy sem.

Ismét megkaptam Horváth doctortól az igaz barát kitüntető nevezetet. Az eligazodást segítő elmondá, hogy a gyermek orcáját vöröses szeplők borítják.

Az események illy forgataga után szinte már meg se lepett barátom kérése, melly akár csak egyetlen nappal korábban még elképzelhetetlen lett volna, tudniillik hogy a javast is vigyem magammal az útra.

– Nem olly ostoba, mint amilyenek eleinte tűnt, s a falusi népekkel jobban szót fog érteni, mint városi ember lévén te, hű Lőrinczem – elmélkedett Horváth doctor.

Mit felelhettem volna erre?

Holnap leszen indulásunk.

Szeghalmi Lőrincz